

АГРАРНО-ПРАВОВИЙ МОНІТОРИНГ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

AGRICULTURAL AND LEGAL ASPECTS OF ORGANIC PRODUCTION OF AGRICULTURAL PRODUCTS IN UKRAINE

Левченко В.Р., студент II курсу факультету адвокатури
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Волох П.В., к.с.-г.н., доцент,
професор кафедри загального землеробства та ґрунтознавства
Дніпровський державний аграрно-економічний університет

Левченко Б.Р., студент I курсу
Навчально-науковий інститут «Каразінська школа бізнесу»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Специфічні («органічні») сектори галузей агросфери отримали спеціальний нормативно-правовий акт, який регламентує вимоги до низьковитратного інтегрованого виробництва, маркування та обігу сільськогосподарської продукції/продуктів, сертифікованих за «органічними» стандартами (міжнародні, державні, регіональні, добровільні, галузеві). Ставлення законодавця до класики українського рільництва та тваринництва є малозрозумілими для науковців і операторів виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств.

У статті здійснено аналіз сутності вузькоспеціалізованих галузевих термінологій, нормативного та методичного забезпечення багатогалузевого органічного виробництва сільськогосподарської продукції. Проаналізовано якість апроксимації окремих складових аграрного права України із законодавством держав – членів ЄС. Встановлено, що методологія, стандартизація і сертифікація рільництва та тваринництва характеризується невизначеністю. Розробка узгоджених часткових/мінімальних стандартів галузей органічного виробництва має здійснюватися протягом тривалого часу з мінімальною методичною рецепцією «змішаного» пакету положень, норм та стандартів (зокрема добровільних) країн – учасниць Європейського Співтовариства, які динамічно змінюються, але визначають пріоритети для держав ЄС. Агровиробництво України характеризується суттєвими зональними розбіжностями та не має європейського аналогу. Цілісність та окремість терміносистеми українського землеробства та тваринництва має бути науково й методично достатньо деталізована до вимог «підсекторальних скриньок» європейського органічного сільськогосподарства. Нагальною проблемою рільництва є методичне забезпечення сертифікації ґрунтового покриву категорій сільськогосподарських угідь до «асиметричних» норм якості педосфери ЄС. Нормативи екстенсивного регулювання трофності ґрунтів та захисту рослин/тварин в органічному виробництві мають суттєвий недолік – відсутні показники, доза, норма, регламенти внесення добрив/речовин, поправочні коефіцієнти залежно від якості ґрунтового покриву земельної ділянки, недосконалість нормованих властивостей добрив і меліорантів. Наводимо агрономічний аналіз окремих препаратів дозволених до використання в органічному виробництві й проблеми їх застосування з урахуванням науково-практичних досягнень сучасних систем адаптивного землеробства. Вказано, що термін сертифікації специфічних галузей агросфери залежить від тривалості циклів органічного виробництва. Визначено позиції організації якісної природної кормової бази для органічного тваринництва. Перелік сертифікованої органічної сільськогосподарської продукції та її різні групи необхідно визначити на рівні мінімальних нормативів до вимог Угоди з ЄС.

Ключові слова: аграрне право, екологізація, агросфера, сертифікація, стандартизація, сільськогосподарська продукція, якість ґрунту, насінництво, кормовиробництво, адаптивне землеробство.

Specific (“organic”) sectors of the agro-sphere received a special legal act regulating the requirements for low-cost integrated production, labeling and circulation of agricultural products/products certified according to “organic” standards (international, state, regional, voluntary, sectoral). The attitude of the legislator to the classics of Ukrainian farming and animal husbandry is unclear to scientists and operators of production and economic activities of agricultural enterprises.

The article analyzes the essence of highly specialized industry terminology, regulatory and methodological support of multifaceted organic production of agricultural products. The quality of approximation of separate components of agrarian law of Ukraine with the legislation of the EU member states is analyzed. It is established that the methodology, standardization and certification of agriculture and animal husbandry is characterized by uncertainty. The development of agreed partial/minimum standards for organic industries should be carried out over a long period of time with a minimum methodological reception of a “mixed” package of provisions, norms and standards (including voluntary) of member states of the European Community that are dynamically changing but setting priorities for states. EU. Ukraine’s agricultural production is characterized by significant zonal differences and has no European analogue. The integrity and individuality of the terminological system of Ukrainian agriculture and animal husbandry should be scientifically and methodologically sufficiently detailed to the requirements of the “subsectoral boxes” of European organic agriculture. An urgent problem of farming is the methodological support for the certification of soil cover of agricultural land categories to the “asymmetric” quality standards of the EU pedosphere. Standards for extensive regulation of soil trophism and protection of plants/animals in organic production have a significant disadvantage – no indicators, dose, rate, regulations for fertilizers/substances, correction factors depending on the quality of soil cover, imperfection of normalized properties of fertilizers and ameliorants. We present the agronomic analysis of separate preparations allowed for use in organic production and problems of their application taking into account scientific and practical achievements of modern systems of adaptive agriculture. It is indicated that the term of certification of specific branches of the agrosphere depends on the duration of cycles of organic production. The positions of the organization of high-quality natural fodder base for organic livestock are determined. The list of certified organic agricultural products and its various groups must be defined at the level of minimum standards for the requirements of the Agreement with the EU.

Key words: agrarian law, greening, agrosphere, certification, standardization, agricultural products, soil quality, seed production, fodder production, adaptive agriculture.

Аграрне право доповнилося Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» (далі – Закон) [1]. Авторський колектив закону вказав, що законодавцем здійснено вдосконалення суспільних відносин «органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1].

Аграрне право доповнилося Законом України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [1].

Агропромисловий комплекс (АПК) України очікує складний трансформаційний етап – ринок земель сільськогосподарського призначення, в тому числі земельних

ділянок сертифікованих для «органічного виробництва» [1]. На нашу думку, зняття мораторію на продаж/купівлю сільськогосподарських угідь зумовить ще більшу інтенсифікацію рільництва та тваринництва. На протидію техногенезу АПК екологізація сільськогосподарського виробництва агросфери здійснюється імплементацією міжнародно-правових норм органічного сільського господарства Європейського Співтовариства [2] за наявності чітко визначених проблем цього різновиду землеробства: корективи технологічних карт, звуження сукупного агрохімічного забезпечення агропромислового комплексу, зниження урожайності (особливо на ґрунтах із низькою природною родючістю), боротьба з шкідниками і хворобами в період епіфітотій/епізоотій, означення «стартового» інгредієнтного показника забруднення едафотопу в перехідних зональних агроекосистемах, сертифікація якості та цінності продукції, фінансування інспекторських перевірок, оцінка економічної ефективності тощо.

Прийнятий Закон [1] продовжив практику термінологічного копіювання англійських законопроектів країн – учасниць Європейського Союзу, в яких, за визначенням асоціації IFOAM EU [3], органічне сільське господарство зближує всі сільськогосподарські системи. Об'єднуючий Закон [1] є дійсно багатогалузевим: землеробство (рослинництво, кормовиробництво), тваринництво (скотарство, свинарство, птахівництво), аквакультура, бджільництво, агрохімія, ветеринарія, стандартизація, економіка тощо. Варто зазначити, що законодавець чомусь загубив «органічні» процеси в галузі вівчарства, кролівництва, звірівництва, виноградарства, овочівництва, садівництва тощо. Велике предметне поле агросфери зумовило в Законі [1] наявність аграрно-правових прогалини та певних неузгодженостей в окремих галузях агросфери.

Мета статті – здійснити термінологічний аналіз, провести науково-практичну оцінку окремих принципів та вимог до органічного виробництва, розкрити їх агрономічну й правову сутність.

Основними типами живлення в агросфері є автотрофне і гетеротрофне. Тіло рослин і тварин побудовано з органічної речовини. Геохімік О.Є. Ферсман зазначив, що «з винятковою глибиною та ерудицією дав основу сучасним уявленням про біогенез (як у живому, так і в мертвому вигляді) академік В.І. Вернадський» [4, с. 296]. У рослинництві сільськогосподарські культури формують урожай (тільки органічну продукцію) за рахунок кореневого і повітряного живлення. Тварини є гетеротрофами. Вони використовують готові органічні сполуки для життєдіяльності. Сільськогосподарська продукція агросфери – істинно органічна. Термінологія Закону [1], а саме: «неорганічне виробництво», «неорганічна продукція», «неорганічні тварини» «неорганічні пасовища» «неорганічні кормові матеріали рослинного походження» «неорганічне насіння, садівний матеріал» тощо виглядає нонсенсом агрономічної проблематики та правового регулювання. Зазначимо, що на земельних ділянках сільськогосподарського призначення різної добротності (добрі, середні, гірші, катастрофічна екофункціональність, радіоактивно забруднені) формується як певна біопродуктивність культурних агроекосистем, так і якісні показники отриманої продукції. Ґрунтознавство [5, с. 561] визначає, що до важких металів педосфери належать і біофільні мікроелементи – Fe, Cu, Mn, Co та інші, які в мікрокількостях каталізують процес метаболізму в онтогенезі автотрофів.

Із наведеного вище пропонується нова назва нормативно-правового акта – Закон України «Про основні принципи та вимоги до виробництва, обігу та маркування сільськогосподарської продукції, сертифікованої за «органік» стандартами».

Термінологічна складова Закону [1] потребує доопрацювання окремих словосполучень сільськогосподарських, природничих і юридичних наук.

Викликає занепокоєння вільне трактування законодавцем у статті 1 Закону [1] «заготівля об'єктів рослинного світу» для комерційних цілей. Регіональні ресурси рослинного світу, по-перше, мають законодавчо регламентоване загальнодержавне та місцеве значення, по-друге, право власності на дикорослі рослини пов'язані з правом власності на земельну ділянку [6], по-третє, в Україні за останні роки зникли 12 видів рослин [7], по-четверте, рослинний світ Червоної книги України включає близько 150 зникаючих видів, які знаходяться під охороною [8], по-п'яте, загрозу зональній раритетній флорі становить інтенсивний випас худоби індивідуального сектору (господарства населення) на природних біоценозах. З урахуванням зазначеного вище, збирання, наприклад, окремих «червонокнижкових» видів астрагалу, є проблематичним навіть з дотриманням «вимог законодавства у сфері органічного землеробства» [1].

На нашу думку, дефініція «органічна сільськогосподарська продукція» [1] повинна мати уніфіковані галузеві тлумачення наповнені вербальною архітектонікою з урахуванням її первинної переробки. Наприклад, у рослинництві: зерно – крупа – борошно, олійні культури – рослинні олії; продукція тваринництва: м'ясо, молоко, сметана, яйця, мед тощо, сировина для переробної промисловості та приготування органічних добрив. Дефініція «органічна сільськогосподарська продукція» має врахувати системний термінологічний ланцюг агровиробництва: галузь – продукція – продукт – речовина – відходи.

Нормативно закріплені групи Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД) сільськогосподарської продукції не враховують широку виробничу специфіку агросфери. Ми вважаємо, що «органічна продукція» не знайшла свого місця у визначенні товарів «груп 1-24 УКТЗЕД» на які посилається Закон [1]. По-перше, класифікатор товарів зовнішньоекономічної діяльності згідно із Законом України «Про митний тариф України» [9] значно оновив та «знову змішав» 85 товарів сільськогосподарської галузі з урахуванням їх гармонізації, комбінації до законодавчої практики країн Європейського Союзу. По-друге, група товарів рослинного походження 06-14 УКТЗЕД об'єднує всі зернові (код 10) і виділяє, наприклад, групу 1001 Пшениця і суміш пшениці та жита (меслін). Якісні показники пшениці м'якої та жита визначаються за окремими ДСТУ [10, 11], в яких не нормуються показники до «органічної продукції», «органічного продукту» тощо.

Наведемо неповний перелік аграрно-правових прогалин та неточностей Закону [1] врегулювання яких є нагальною проблемою для агросфери України, а термінологічне тлумачення принципів «органічного виробництва» [1] досягнуло б найбільшої науково-практичної відповідності в землеробстві та тваринництві, функціонуванню ринку своєрідної сільськогосподарської продукції та сприяло б не тільки обміну інформацією, а й новому регулюванню аграрного законодавства ЄС та його якісної міжнародної імплементації третіми державами.

1. Законодавцем у пункті 1 статті 15 закріплено вимоги до виробництва «органічних харчових продуктів» із використанням «механічних та фізичних методів» [1]. Зазначимо, що під час виробництва харчових продуктів «органічного рослинництва» [1] на підготовчих етапах використовуються механізовані процеси. Наприклад, очистка й калібрування збіжжя, переробка зерна на крупу (шліфована, нешліфована, номери крупності) чи борошно (типи помелу), в той же час в «органічному тваринництві» [1] отримують «органічне» м'ясо механічного обвалювання тощо.

2. За вимогами статті 18 Закону оператори галузі «органічне рослинництво» [1] мають отримати сертифікат на земельну ділянку. Цей законодавчий припис немає спеціального агрохімічного нормування якості ґрунтового

покриву для категорій сільськогосподарських угідь (рілля, сінокоси, пасовища, багаторічні насадження), які використовуються в «органічній» агросфері.

Слід зазначити, що здобутки українського ґрунтознавства (генетичне, агрономічне, екологічне) мають елітарний рівень у порівнянні зі «змішаними» науковими дослідженнями педосфери держав-членів ЄС. Імплементация показників якості типів ґрунтів України до едафотопів органічного сільського господарства федерації IFOAM є надскладною та довготривалою методичною проблемою. Зазначимо, що показники екологічного стану сільськогосподарських угідь як за кількістю вітчизняних стандартів (характеристики ґрунтів базуються на 59 державних і 13 відомчих стандартах, ще 39 знаходиться в розробці [12]), так і методиками визначення окремих показників трофності типів ґрунтів (наприклад, визначення карбону органічних сполук ґрунту різними методами може забезпечити похибку 20% і більше) потребують галузевої уніфікації з вимогами ЄС. Слід зазначити, що ґрунти сільськогосподарських угідь України мають значно вищу «планку» стійкості до антропогенної деградації за рахунок природного «чорноземного царства», його колоїдного орґано-мінерального комплексу й поліфункціональної буферності та 3...10 раз меншої хімізації землеробства, ніж у країнах ЄС. Класик ґрунтознавства В.В. Докучаєв зазначав, що чорнозем є «найвищим та найоригінальним представником ґрунтів» та займає «почесне місце серед своїх західноєвропейських побратимів» [13, с. 141]. Для порівняння можна навести той факт, що основними типами ґрунтів Німеччини є підзолисті, а Великобританії та Франції – бурі лісові.

Акредитація галузі «органічне рослинництво (зокрема насінництво та розсадництво)» [1] без оновленої нормативної бази технічними комітетами стандартизації ТК 142 «ґрунтознавство», ТК «Землеробство» та СОУ-73-37-220:2005 (затвердження еталонних зональних типів ґрунтів) [14] проводити безперспективно через відсутність гармонізованих методичних «органічних» галузевих рекомендацій з урахуванням зональних ґрунтово-екологічних режимів земельно-ґрунтового фонду України.

3. «Екстенсифікація» «органічного виробництва» [1] нормується Переліком речовин (інгредієнтів, компонентів), який слід брати до уваги операторами галузей рослинництва та тваринництва. Зазначимо, що нормативний акт міністерства [15] є дійсно фантастичним: науковці та оператори сільськогосподарського виробництва червоніють, а законодавці знайшли «органічний філософський камінь».

По-перше, рекомендовані норми і дози внесення добрив і речовин, гранично допустимі кількості їх застосування, не наведені в Переліку в повному і вичерпному обсязі.

По-друге, органічне добриво – підстилковий гній – не нормується якісними показниками за ступенем розкладання: свіжий, слабо розкладений, напіврозкладений, перепрілий, перегній.

По-третьє, словосполучення «вміст кадмію менше або дорівнює 90 мг/кг P₂O₅» є агрохімічно некоректним (скоріше помилковим). За такого нормативного показника застосування фосфоритного борошна першого гатунку на слабокислих ґрунтах нормою 100 кг/га д.р. P₂O₅ теоретично забезпечить «кадмієвий органічний токсикоз» в агроценозі (гранично допустима концентрація у продуктах харчування для кадмію становить 0,003 мг/кг [16, с. 647]).

По-четверте, тирса деревини (хвойна, листяна) характеризується різними якісними показниками. Мінералізація органічних відходів деревообробної промисловості в едафотопі змінить реакцію ґрунтового розчину і пул біологічної активності.

По-п'яте, опис отримання гумінових і фульвокислот та їх агрономічне обґрунтоване застосування вважа-

ється проблематичним. Ксиліт (п'ятиуглецевий цукровий спирт) краще виробляти з соняшникового лушпиння та відходів цукрового виробництва.

По-шосте, використання леонардиту (сирий органічний осад фосилізованої доісторичної рослинності надміру багатий на гумінові кислоти) в «органічному рослинництві» [1] потребує детальних агрономічних лабораторних і польових досліджень. Ця органічна маса характеризується низьким вмістом азоту, співвідношення C : N є дуже великим, як і показник кількості бітумів. Комплекс гумінових кислот окисленого лігніну (ароматичний полімер стійкий проти мікробного розпаду) за їх якісними показниками може не відповідати гетерогенності хімічного складу органічної речовини орного шару ґрунтового покриву земельної ділянки (чорноземи, дерново-підзолисті ґрунти, тощо). Сучасне ґрунтознавство для визначення групового складу гумусу використовує кілька методик, а «вільне поводження з термінами породжує теоретичну та номенклатурну плутанину» [17, с. 42] в агрохімії карбону фосилізованого леонардиту та його застосування не тільки в органічному землеробстві.

Зазначимо, що для аналітично виділених гумінових і фульвокислот ґрунту не встановлена участь в кореновому живленні рослин [18, с. 17].

В агроекологічних моделях землеробства органічним добривом слід вважати субстрат мікробіологічної трансформації рослинного або тваринного походження з нестабільним складом біогенних елементів й фізіологічно активних метаболітів (ферменти, вітаміни, ауксини, амінокислоти тощо).

4. Для операторів «органічного рослинництва (у тому числі насінництво та розсадництво)» [1] вбачається проблематичним строк дії сертифіката (15 місяців). Сертифікація ґрунтового покриву земельної ділянки сільськогосподарського призначення здійснюється на виробничому підґрунті через 5 років. Агроекологічний моніторинг у землеробстві («органічне виробництво» [1]) має ґрунтуватися на принципі системності: екотоп – агроєкосистема – продукція – тварина – людина та включати інформацію про поживну й енергетичну цінність органічного кормового/харчового продукту. Проведений аналіз Закону України [19, 20] показав, що показники безпечності та якості харчових продуктів не нормуються для «органічного продукту» [1]. Зазначимо, що основні біологічні засоби тваринництва мають різний термін експлуатації: у птахівництві (плеїнному) 4–6 ... 12 місяців, у молочному скотарстві – 3–5 років.

Організаційні засади «органічного рослинництва» (у тому числі насінництво та розсадництво) [1] характеризується специфікою виробничого технологічного процесу: ротація сівозміни; система насінництва зернових колосових передбачає послідовне пересівання категорії насіння протягом 3–5 років; схема вирощування садівничого матеріалу включає: поле дичок-окулянтів – щеплені саджанці – саджанці-однорічки – саджанці-дворічки для промислової посадки. Зазначимо, що ДСТУ 2240-93 [21] ще не доповнено вимогами до «органічного насіння» [1]: вирощування, сортовий/гібридний склад, інспекція, пакування, маркування, транспортування. Тож в рослинництві поки що працює «органічно незрозуміла» схема: запит оператора на посівний матеріал – згода органу сертифікації [1] на використання «неорганічного насіння» [1] (зазначимо, що посіви цукрового гороху з початку цвітіння пошкоджуються брухусом (процес яйцекладки триває 50–70 днів), а коли численність горохового зерноїда в насінневому матеріалі перевищує 10 шт/кг, проводиться його фумігація) – посів «інсектицидним» насінням – вирощування – сільськогосподарська «органічна» [1] чи «проблемна» продукція.

Комплексність строкових (15 місяців, 3, 5 чи 7 років) сертифікаційних характеристик галузей «органічного

виробництва» [1] має бути обґрунтованою нормативною та методичною базою, як і визначено п. 4 прикінцеві положень Закону [1].

2. Дотримання оператором вимог «органічного тваринництва» [1], у відповідності зі ст. 19 п. 1 п.п. 4 Закону [1], носить декларативний характер і є проблематичним. Постійний доступ поголів'я великої рогатої худоби до пасовищ, а тим більше на ділянках скотопрогону, має бути забезпеченим обов'язковою/добровільною сертифікацією пасовищного корму – якісний склад трав'янистих рослин. Наявність цього ділового документа підвищує конкурентну спроможність оператора галузі «органічне тваринництво» [1] та дотримання законодавства. У степовій зоні України природний покрив пасовищ складається з різнотравно-типчаково-ковилових рослин, який включає «хижі» кормові види. Наприклад, полин гіркий погіршує смак молока, види шавлю впливають на збирання масла, буркун жовтий містить речовину кумарин. Ядовитими природними рослинами є блекота чорна, види дурману, болиголов, нетреба, рутка, хвощ та інші фітозабруднювачі пасовищ.

Слід зазначити, що європейське законодавство органічного сільського господарства, яке інфікує вітчизняну законотворчість «добробутом та благополуччям тварин» [1] (завдання тваринництва – розведення, вирощування та продовольче використання) не може врахувати зональні якісні показники біорізноманіття природних кормових угідь, як і українські стандарти кормовиробництва (польове, лучне). Законодавцю необхідно чітко визначити «сертифіковане горизонтальне співробітництво» системи «органічна кормова база – органічне тваринництво», оскільки площа сільськогосподарських угідь більшості операторів «органічного тваринництва» [1] не забезпечує виробництво всіх видів кормів (грубі, соковиті, концентровані, кормові добавки, лікувальні корми тощо) навіть протягом сертифікаційного періоду, а ринок «органічних кормів» [1] ще не сформований і нормативно не сертифікований [22, 23]

За наявності наведених вище термінологічних, методичних і принципів прогалін та неузгодженостей системи «перехідний період – органічне виробництво» законодавцем уже визначена як вартість сертифікації (за договорами з представництвами, як правило, закордонних органів сертифікації: 6,60–14,30 євро/га, одноразовий контроль оператора 200...400 до 7000 євро), так

і фінансова відповідальність за порушення норм Закону [1] у вигляді штрафних санкцій за приписами контролю/нагляду Держпродспоживслужби в розмірі 5 мінімальних зарплат для фізичних осіб та 8 мінімальних зарплат для юридичних осіб, а державна фінансова підтримка операторів «органічного виробництва» [1] (субсидії, пільги, дотації) законодавчо не наближена до вимог органічного сільського господарства ЄС. На нашу думку, за таких обставин важко буде довести в судовому порядку різницю «законодавчої органіки» і природної органічної речовини сільськогосподарської продукції, визначити обсяги прибутку/збитку та провести розрахунок штрафів для недисциплінованих операторів агросфери.

Висновок-сподівання. Проведене дослідження дає змогу підсумувати, що Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» потребує професійної «розчистки» термінології англомовного перекладу нормативного масиву багатогалузевого закону.

Пропонується ввести нову назву Закону та закріпити в Законі [1] правовий спеціальний технологічний принцип виробництва сільськогосподарської продукції агросфери, сертифікованої за «органічними» стандартами. Оператори «органічного виробництва» [1] мають здійснювати виробничо-господарську діяльність за структурованими й адаптованими технологічними картами (сертифікація земельної ділянки, спеціальні взаємозалежні та взаємопов'язані методи, елементи, прийоми, процеси та обмеження/застереження в окремих ланках/елементах, збереження/відтворення родючості ґрунтів, враховувати ефект агрофітоценології, поєднання векторів природного розвитку та антропоїчної енергоємності агроєкосистем) рільництва та тваринництва.

Ефективна екологізація виробництва сільськогосподарської продукції агросфери та усунення негативних наслідків копії органічного виробництва країн ЄС може забезпечити синергізм державної правової системи: земельне право – аграрне право – екологічне право та взаємодію з пов'язаними галузями національної системи права.

Подальший науковий аналіз особливостей «органічного виробництва» [1] сільськогосподарської продукції агросфери є перспективою майбутніх досліджень такого розділу аграрного права, як екологізація агровиробництва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10 липня 2018 р. № 2496-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 18 червня 2021 р.)
2. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. № 984_011. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 18 червня 2021 р.)
3. IFOAM (International Federation of Organic Agriculture Movements). URL: <https://www.ifoam.bio/>
4. Ферсман А.Е. Геохимия. Ленинград : ОНТИ-Химтеорет, 1934. Т. 2. 357 с.
5. Тихоненко Д.Г., Горін М.О., Лактіонов М.І. та ін. Ґрунтознавство : підручник/за ред. Д.Г. Тихоненка. Київ : Вища освіта, 2005. 703 с.
6. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 19.06.2021).
7. Дідух Я.П. В Україні зникли 12 видів рослин. *BBC News | Україна*. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2010/09/100930_plants_didukh_ie_is.
8. Червона книги України. URL: <https://redbook-ua.org/>
9. Про митний тариф України : Закон України від 4 червня 2020 р. № 674-IX/*Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text> (дата звернення: 20 червня 2021 р.)
10. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 4 липня 2002 р. № 37-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/37-15#Text> (дата звернення: 20 червня 2021 р.)
11. ДСТУ 3768:2019. Пшениця. Технічні умови. Київ, 2019. 15 с.
12. Перелік основних нормативних документів у галузі ґрунтознавства, агрохімії та охорони ґрунтів. / уклад. С.А. Балюк, М.Є. Лазебна. Харків, 2020. 73 с.
13. Докучаев В.В. Избранные сочинения. Москва : Сельхозгиз, 1949. Т. 2. 426 с.
14. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 р. № 1315-VII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18> (дата звернення: 23 червня 2021 р.)
15. Про затвердження Переліку речовин (інгредієнтів, компонентів), що дозволяється використовувати у процесі органічного виробництва та які дозволені до використання у гранично допустимих кількостях : Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 9 червня 2020 р. № z0763-20 / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0763-20#n14> (дата звернення: 26 червня 2021 р.)
16. Смаглій О.Ф., Кардашов А.Т., Литвак П.В. та ін. Агроєкологія: навч. посібник. Київ : Вища освіта, 2006. 671 с.

17. Гришина Л.А., Орлов Д.С. Система показателей гумусового состояния почв. Проблемы почвоведения. Москва : Наука, 1978. С. 42–47.
18. Лактионов Н.И. Гумус как природное коллоидное поверхностно-активное вещество. Харьков : ХСХИ, 1978. 26 с.
19. Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів : Закон України від 6 грудня 2018 р. № 2639-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2639-19#Text> (дата звернення: 27 червня 2021 р.)
20. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: від 23 грудня 1997 р. № 771/97-ВР / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 27 червня 2021 р.)
21. ДСТУ 2240-93. Насіння сільськогосподарських культур сортів та посівні якості. Київ. 1994. 80 с.
22. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25 червня 1992 р. № 2498-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12#Text> (дата звернення: 28 червня 2021 р.)
23. Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970 : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1032-2020-п / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28 червня 2021 р.)